

Aydın Sorumluluğu (*)

Paul BARAN (**)

Çeviren: Ali TARTANOĞLU

Entelektüel kimdir?

En açık cevap, “*zihniyle, aklıyla, beyniyle çalışan, geçimini sağlamak için (geçim kaygısı olmasa bile merakını gidermek, ilgilendiği şeylerden zevk almak için) kaslarından çok beynine güvenen kimse*”, olsa gerektir. Ama bu tanım basit ve açık olmakla birlikte, genel olarak tam anlamıyla yeterli sayılmayacaktır. Fiziki gücüyle çalışmayan herkesi kast eden bu tanımın, **entelektüel** deyiminin anlamıyla ilgili yaygın kanaate uymadığı açıktır. Gerçekten, “**uzun saçlı profesör**” veya “**yumurta kafa**” gibi deyimlerin varlığı, halk bilincinin bir yerinde, “**beyinleriyle çalışanlar**”dan daha dar bir kesim insanı karşılayan farklı bir kavramın bulunduğunu akla getirmektedir.

Söz konusu olan, sadece terminolojik bir baştan savmacılık değildir. Bu iki farklı yaklaşım, daha ziyade fiili bir sosyal durumu, başka bir anlatımla, bizi entelektüelin toplumdaki yeri ve işlevinin daha iyi anlaşılmasına doğru

---

(*) **Monthly Review**, Mayıs 1961, Cilt 13, Sayı 1.

(**) **Paul Baran** (1910-1964), *Büyümenin Ekonomi Politiği* (The Political Economy of Growth) (1957) yazarı; Paul Sweezy ile birlikte *Tekelci Sermaye'nin* (Monopoly Capital) (1966) ortak yazarı. *Monthly Review*'de birçok makalesi yayınlanmıştır.

uzun bir yolculuğa çıkararak bir anlayışı yansıtır. Bu farklı yaklaşımlar, geniş olan birinci tanımı, toplumun önemli bir kesimini oluşturan büyük bir insan grubuna; kaslarından çok beyinleriyle çalışan, ellerinin değil zekalarının ürününi yiyen bireylere uygular ki bu doğrudur. Bu insanlara **beyin işçileri** diyelim. Onlar işadamdır, doktordur, şirket yöneticisidir, kültür “sağlayıcısı”dır, borsacıdır veya üniversite profesörüdür. Bu mesleklerin birlikte anılmasında, “**bütün Amerikalılar**” veya “**pipo içen herkes**” ifadelerindekinden daha fazla haksızlık denilebilecek bir şey yoktur. Beyin işçileri grubunun istikrarlı doğurganlığı, tarihsel gelişmenin bugüne kadarki en görkemli sonuçlarından biridir. Sosyal iş bölümünün, profesyonel papazlığın (Hıristiyan din adamlığı anlamında, ç.n.) ortaya çıkışıyla başlayan ve olgunluk çağına ileri kapitalizm döneminde ulaşan çok önemli bir boyutunu; zihinsel faaliyetin bedeni faaliyetten, beyaz yakanın mavi yakadan ayrılmasını yansıtır.

Bu ayrışmanın hem nedenleri, hem sonuçları karmaşık ve çok yaygındır. Verimliliğin sürekli artışıyla mümkün olan ve muhtemelen ona katkıda bulunan bu ayrışma, aynı zamanda, Marx’ın “**insanın kendi kendine yabancılaşması**” olarak tanımladığı, bireyin ilerici parçalanmasının temel görünüm-lerinden biridir. Bu yabancılaşma, kendisini, sadece bu ayrışmanın, bireyin uyumlu gelişmesi ve büyümesi üzerindeki sakatlayıcı ve bozucu etkisinde (beyin işçisinin bazı tecrübeler kazanmasıyla ve el işçisinin pek sık olmayan **kültür** paylaşımlarıyla yatıştırılan değil, tersine vurgulanan bir etki) değil, toplumun belirgin fakat tamamen birbirinden kopuk iki kamp halinde radikal kutuplaşmasında da gösterir. Sosyal sınıflar arasındaki düşmanlıkla kesişen bu kutuplaşma, toplumun karşılaştığı gerçek tehlikeleri gizleyen kalın bir ideolojik sis oluşturur ve ırkçı ön yargılardan ve dinsel hurafelerden kaynaklananlar kadar ağır sorunlar ve yıkıcı hizipleşmeler yaratır. Bütün beyin işçileri için açık ve tek bir ortak çıkar vardır: daha zahmetli, daha az kazançlı ve (saygınlık sahibi olmanın kurallarını oluşturanlar onlar olduğuna göre) daha az saygı gören el emekçileri konumuna indirgenmemek... Bu noktadan hareketle, kendi konumlarını güçlendirmeye çalışırlar; yaptıkları işin zorluğunu ve gerekli becerilerin karmaşıklığını abartırlar; resmi eğitimin, akademik derecelerin vb. önemini büyütürler. Ve konumlarını korumaya çalışırken, kendilerini hakim sınıfa dahil beyin işçileri ile özdeşleştirmeye çalışan beden iş-

çilerinin karşısında; buna karşılık statülerini yükselten, sahip oldukları imtiyazları yaratıp koruyan toplumsal düzenin yanında bulurlar.

Böylece, kapitalist koşullarda beyin işçileri, tipik olarak, kapitalist sistemin sadık uşağı, ajanı, memuru ve sözcüsüdür. Yine tipik olarak, şeylerin bahsedilen düzenini veri kabul eder ve sadece zihnindeki acil sorunların sınırı içerisindeki konuların-işlerin hakim durumunu sorgular. Bu zihin meşguliyeti, eldeki iş ile ilgilidir. Sahip olduğu veya yönettiği, ya da çalışanı olduğu fabrikadaki maliyet düzeyleri ile ve bu düzeyin düşürülmesi ile tatmin olmayabilir. Kendisine yeni bir sabun veya yeni bir milletvekili adayı ile ilgili kamu oyu oluşturma görevi verilmiş olabilir, üstelik bu görevi dikkatle ve önem vererek kabul edecektir. Atomun yapısı ile ilgili mevcut bilgilerle tatmin olmayabilir, dolayısıyla bunu geliştirecek araçlar ve yöntemler bulmak için büyük enerji ve yetenek harcayacaktır.

Bu insanın, *teknik adam* olarak nitelenmesi mümkündür, ama bunun yanlış anlaşılması da çok kolaydır. Çünkü bir şirketin yönetim kurul başkanı olarak, ülke ekonomisini olduğu kadar, binlerce insanın işini ve yaşamını etkileyecek ağır kararlar verebilir. Önemli bir bürokrat olarak, dünya sorunlarının akışını ciddi biçimde etkileyebilir. Büyük bir vakfın veya bilimsel kuruluşun başkanı olarak, uzun bir süre için çok sayıda bilim adamının araştırmalarının yönünü ve yöntemini belirleyebilir. Bütün bunlar, kuşkusuz, görevi politika oluşturmak değil oluşturulan politikaları uygulamak, hedefler belirlemek değil bu hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli araçları üretmek, büyük planlar yapmak değil küçük ayrıntılarla ilgilenmek olan **teknik adam** deyimini ile kast edilmek istenen şey değildir. Buna rağmen, **teknik adam** deyiminin, **beyin işçisi** deyimini ile kast ettiğimiz anlama, sözcüğün amiyane kullanımından daha yakın olduğu söylenebilir.

Yinelerseniz, beyin işçileri için iş ve düşünceden kasıt, el altındaki belirli, özel görevdir. Niteliği, özelliği ne olursa olsun o anda ilgilendiği gerçeğin rasyonalleşmesi, üstünlüğü ve manipülasyonudur. Bu çerçevede, kendisinin metal plakaları biçimlendiren, bir makinenin parçalarını birleştiren veya tuğlaları üst üste koyarak duvar ören beden işçisinden hiç farkı yoktur veya çok az vardır. Tersinden ifade edersek, beyin işçisi aslında kendisine, yaptığı iş

anlamında, bu işin önemi, sosyal faaliyetin bütünü içerisindeki yeri açısından bakmaz. Yine başka bir ifadeyle, insan faaliyetinin, içinde kendisinin de başka kesimleri harekete geçirmek üzere bulunduğu bölümü ve tarihi sürecin bütünü arasındaki ilişkiyle ilgilenmez. Onun **doğal** düsturu, ilkesi, kendi işine bakmak, yeterince bilinçli, azimli ise, mümkün olduğu kadar verimli ve başarılı olmaktır. Geri kalanlar veya diğerleri için de, ne olursa olsun işlerini yapmaktır. Eğitim, deneyim ve uzmanlık açısından düşünmeye alışmış beyin işçisi için bütünlük sorunları, bir çok başka sorun arasında bir uzmanlık alanıdır. Bütünlükle ilgili sorunlar, ona göre asıl filozofların, din adamlarının veya politikacıların ilgi alanıdır; **kültür** ve **değerler** olarak bile şairlerin, sanatçıların, bilgelerin işidir.

Her beyin işçisi, bu görüşü aynı açıklıkla formüle etmiş, veya bilinçle sahip çıkıyor değildir. Ama, bu görüşü somutlaştırıp rasyonalize edecek kuramlara, görüşlere içgüdüsel bir yakınlık duyduğu söylenebilir. Bu kuramlardan biri, Adam Smith'in, hala geçerliliğini koruyan, "*kendi bahçesini bakıp geliştiren herkes, bütün bahçelerin gelişmesine büyük katkı yapmış olur...*" şeklindeki ünlü görüşüdür. Bu görüş ışığında, **bütünle** ilgilenme, bireyin zihnini işgal eden merkezi konumundan uzaklaşır ve tamamen etkisiz kalmamışsa, sadece marjinal olarak, yani bir yurttaş olarak etkiler. Bu görüşün gücü ve etkisi, taşıdığı çok önemli bir gerçekten kaynaklanmaktadır: kapitalist sistemde **bütün**, bireyin karşısına, kavrayamadığı, tek başına etkileyemediği karanlık güçler tarafından akıldışı bir şekilde ortaya atılmış, insanı zararsız hale getiren bir nesnelleştirme süreci olarak çıkar.

Beyin işçisinin durumunu yansıtan ve ihtiyaçlarını karşılayan bir başka teori, bir yandan araçları sonuçlardan ayırma, bilimle teknolojiyi birbirinden koparma, diğer yandan amaçların ve değerlerin formülasyonudur. Soyu en az Adam Smith'in görüşü kadar seçkin olan bu durum, C. P. Snow tarafından "**karşı çıkmanın yolu**" diye tanımlanmıştır. Snow'un deyişiyle, "*karşı çıkmak isteyenler derler ki: biz aletleri üretiriz ve orada dururuz. Dünyanın geri kalanı, politikacılar! Aletlerin nasıl kullanılacağını söylemek sizin işiniz. Aletler, çoğumuzun kötü telakki edeceği amaçlar için kullanılabilir. Öyleyse, kusura bakmayın ama, bilim adamları olarak bu bizi ilgilendirmez.*" Ve bi-

lim adamlarına ne uygulandıysa, aynı güçle diğer bütün beyin işçilerine de uygulanır.

Söylemeye gerek yoktur ki, “karşı çıkma”, uygulamada Smithçi “kendi işine bakma”ya benzer bir tutuma yol açar; hatta gerçekte “kendi işine bakma”nın başka bir adıdır sadece. Ve bu tutum aslında, insanın *birakınız yap-sınlar* ilkesine değil devlete güvenmesi için; Tanrı’nın görünmeyen eli yerine kapitalist devletin daha görünür, ve aslında hiç de yardım sever olmadığı halde istemeye istemeye yardım sever olan elini koymak için; günümüzde genel olarak hissedilen değişim zorunluluğu tarafından bile değiştirilememiştir. Sonuç yine aynıdır: **bütün**, bireyin ilgisi dışındadır ve bu ilgiyi başkalarına terk ederek **bütünün** mevcut yapısını, kendiliğinden veri olarak kabul etmiş ve akılcılığın hakim ölçütlerini, hakim değerleri, toplumda geçerli verimlilik, kazanma, başarı kıstaslarını benimsemiş olur.

Beyin işçisiyle aydını (entelektüeli)(*) ayıran kesin çizgiyi tarihsel sürecin bütününde bulunan sorunlarla ilişki içinde aramak gerekir(1). Aydını be-

---

(1) Bazı yanlış anlamaları önlemek amacıyla... Beyin işçileri, aydın olabilir (bazen aydındır da); aydınlar da sıkça beyin işçisidir. Sıkça, diyorum, çünkü birçok sanayi işçisi, zanaatçı veya çiftçi de, beyin işçisi olmadan aydın olabilir (bazı tarihsel dönemlerde olmuşlardır da) (Paul Baran).

(*) Yazar bütün metinde “**intellectual**” terimini kullanmaktadır. Ancak görüldüğü üzere, kavramın içeriği farklılaşabildiği için, yani sadece beyniyle çalışan, bir başka anlatımla bedeniyle, fizik gücüyle çalışmayan ile fizik gücüyle çalışan arasındaki farkı anlatmak için bile uzun izahlara girişmekte; **beden işçisi** için **manual labor** dedikten sonra **teknik adama** yakın bir kavram olarak **beyin işçisi = intellect worker** deyimlerini geliştirmekte ise de bu çaba, beyin işçisi ile beden işçisi arasındaki farklı anlatmaya yetse bile bir başka grup yine dışarıda kalmaktadır. Burada öz Türkçe olmasa da **intellect worker**’ın karşılığı olarak kültürlü, genel kültürü yüksek anlamında **malumat sahibi** deyimini önerilebilir. Dışarıda kalan grup içinse (ki bunlar **aydınlardır**) İngilizce’de de aslında **enlightened** terimi vardır. İngilizce metinlerde “**aydınlanma**” karşılığı olarak **enlightenment** çokça kullanılmakta, ama **aydın** karşılığı olarak **enlightened** pek itibar edilmediği görülmektedir. Türkçe’de ise **entelektüel** daha çok **intellect worker** veya bilgi, genel kültür sahibi kavramlarını karşılayabilmekte, (hatta **entel** kısaltmasıyla zaman zaman alay konusu edilebilmekte), ama “**aydın**”ı (ki bu sözcük yerine Osmanlıca’da kullanılan **münevver**, hem öz Türkçe **aydın**, hem İngilizce **enlightened** sözcükleriyle birebir örtüşür) karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, bu metinde **intellect worker** için **beyin işçisi**, **intellectual** içinse **aydın** terimleri tercih edilmiştir. (Çevirenin Notu.)

lirleyen ve onu beyin işçisinden ayıran husus, yani tarihsel sürecin bütününe olan ilgisi, yüzeysel bir ilgi olmayıp, düşüncelerine işlemiştir ve çalışmalarını ciddi biçimde etkiler. Kuşkusuz, bu, aydının günlük yaşamında, tümüyle tarihsel gelişim çalışmalarına bağlı olduğu anlamına gelmez. Bunun imkansız olduğu açıktır. Ama, tarihsel sürecin bütününe karşı yüzeysel olmayan, derinlemesine ilginin asıl anlamı, uzmanı olduğu özel alan ne olursa olsun, aydının insan varlığının diğer boyutlarıyla sistematik olarak ilişki kurmak istemesidir. Gerçekten, şeyleri, kapitalist kurumlar içerisinde çalışan, burjuva ideolojisi ve kültürü ile yoğrulmuş beyin işçisine bağlayan, kaçınılmaz olarak toplumun bilgisi ile toplumun emeğinin birbirinden kesinlikle ayrılmış kompartmanlarında ortaya çıkan da tamamen bu çabadır; aydınların üstün özelliklerinden birini de işte bu birbirine bağlama, bağlantı kurma çabası oluşturur. Aynı şekilde, aydınların toplum içindeki en önemli görevlerinden birini, yine bu çaba tanımlar: kapitalist sistemde toplumsal mevcudiyetin özerk, apayrı, birbirinden bağımsız görünen parçalarının (edebiyat, sanat, politika, ekonomik düzen, bilim, halkın kültürel ve ruhsal durumu), ancak tarihsel sürecin kapsayıcı bütünlüğünün bir parçası olarak açıkça görülebilir hale gelmişlerse anlaşılacakları ve etkilenebilecekleri temel gerçeğinin simgesi ve hatırlatıcısı işlevini görmek...

Hegel'in bir ifadesiyle "**gerçek, bütündedir**" ilkesi, veri olarak kabul etmeyi reddetmenin, bütünün çözümlenmelerden bağımsız herhangi bir parçasıymış gibi davranmayı reddetmenin kaçınılmaz gerekliliğini de içerir. Araştırmanın, bir ülkedeki işsizlikle, bir başkasındaki gerilik ve pislikle, eğitimin şu andaki durumuyla, veya bir başka zamanda bilimin gelişmesiyle ilişkisi ne olursa olsun, topluma egemen hiçbir koşullar bütünü değişmez bir veri kabul edilemez; hiç birisi "*ülke yasalarından muaf*" (extraterritorial) sayılamaz. Üzerinde durulanan hangi fenomen olduğu ile, tarihsel sürecin en merkezi noktasında sorgulanamayanın ne olduğu arasındaki karmaşık ilişkileri, yani bizzat sosyal düzenin dinamiklerini ve evrimini ortaya çıkarmaktan çekinmenin kabul edilebilir yanı yoktur.

Daha önemlisi ise, burjuva ideolojisi tarafından özenle geliştirilen uygulamanın, yani bilimsel inceleme alanı dışında kaldıkça halkın inanmaya de-

vam ettiği sözde değerlerin gizli anlamlarının, imalarının farkına varmaktır. Beyin işçileri için dokunulmaz sayılan bu **değerler** ve **ahlaki hükümler**, kuşkusuz cennetten çıkma değildir. Onlar da tarihsel sürecin önemli boyutlarını ve sonuçlarını oluştururlar; sadece göz önüne alınmaları, yer verilmeleri yetmez; orijinlerine, tarihsel gelişme içinde oynadıkları role göre incelenmeleri de gerekir. Gerçekten, **değerlerin** ve **ahlak hükümlerinin** fetişizasyonunun sona ermesi, ortaya çıkışlarının, değişmelerinin ve ortadan kalkmalarının sosyal, ekonomik ve ruhsal nedenlerinin tanımlanması kadar, herhangi bir belirli dönemde hizmet ettikleri özel çıkarların açığa çıkarılması da, bir aydının insanlığın gelişme hedefine yapabileceği tek ve en büyük katkıdır.

Ama burada bir başka sorun çıkmaktadır. İşlevlerini, şart koşulmuş bazı sonuçlara ulaşmanın en etkili yönteminin uygulanması olarak yorumlayan beyin işçileri, bu sonuçların kendilerine karşı bilinmezci (agnostik) bir tutum takınmaktadırlar. Uzman, yönetici ve teknik adam olarak kendi görevleri içinde, hedeflerin belirlenmesi konusunda yapacakları bir şey olmadığına inanırlar; kendilerini, bir hedefle diğeri arasında bir tercihi ifade edecek nitelikte de görmezler. Yukarıda belirtildiği üzere, yurttaş olarak kendilerinin de başka yurttaşlarındakinden daha az ya da daha çok önemli olmayan bazı tercihleri olabileceğini kabul etmişlerdir. Buna karşılık bilim adamı, teknik adam, araştırmacı olarak, bu **değer yargılarından** birini veya ötekini onaylamaktan kaçınırlar. Böyle bir kaçınmanın ise, uygulamada statükonun onaylanmasıyla, şeylerin mevcut düzeninde daha iyisi lehine her hangi bir değişikliği engellemek isteyenlere yardım eli uzatmakla aynı anlama geldiği çok açıktır. Birçok iktisatçının, sosyologun, antropologun, bilim adamı olarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme yoluna girmelerinin iyi mi yoksa kötü mü olacağı konusunda görüş belirtemeyeceğini ilan etmesine yol açan **etik tarafsızlık** işte budur; tanınmış bilim adamlarının, bütün enerjilerini ve yeteneklerini bakterijolojik mücadele yöntemlerinin bulunmasına ve geliştirilmesine harcamaları da aynı **etik tarafsızlık** adına yapılmaktadır.

Bu noktada, yani sorunun tamamen, insanlığın refahı için neyin iyi neyin kötü olduğu veya bu refaha neyin katkıda bulunacağı, neyin onun aleyhine olabileceği konusunda, yalnızca herhangi bir açıklamanın tanıklığı veya man-

tığından sonuç çıkarmanın imkansızlığından kaynaklandığını kanıtlanmış saymama itirazlar yönelebilir. Oysa bu iddia ne denli güçlü olursa olsun, aslında konuyla ilgisi yoktur. İnsanlığın ilerlemesi için neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda, zamandan ve mekandan bağımsız *mutlak* geçerlilikte bir sonuca varmanın imkansız olduğu kolayca kabul edilebilir. Ama böylesi mutlak, evrensel olarak uygulanabilir bir yargı, yanlış hedef denilen şey de olabilir ve onun vazgeçilmezliğinde ısrar, gerici bir ideolojinin bir görünümüdür. İnsanlığın ilerlemesi için, insanın kaderinin iyileşmesi için neyin fırsat ve bunun gerçekleştirilmesine neyin engel olduğu sorusunun doğru cevabı, tarihin akışı içinde bir dönemden ötekine, dünyanın bir bölgesinden ötekine değişir. Hangi yargıya ihtiyaç olduğuyla ilgili sorular asla *soyut* olmamıştır (spekülatif sorular genellikle “iyi” ve “kötü” ile ilgilidir). Oysa hangi yargının kullanılacağı ile ilgili sorular, daima toplumun gerilimler, çelişkiler içeren ve tarihsel sürecin değişen takım yıldızları tarafından belirlenen gündemine yerleşik somut sorunlar içerir. Ve hiçbir zaman *mutlak olarak* geçerli çözümlere ulaşmaya imkan, veya belirli bir sorun için, bir gereklilik yoktur. İnsan türünün, mevcut koşullar altında en iyi çözümün ne olduğu konusunda olabildiğince yakın bir tahminde bulunmasına yardımcı olacak birikmiş bilgeliği, bilgisi ve deneyimini kullanmasına karşı bir meydan okuma daima vardır.

Ama eğer, “**karşı çıkanları**”, bir başka anlatımla kendi işleri çerçevesinde “**etik tarafsızlık**” yanlısı olanları izleyeceksek, toplum içinde en çok bilgiye, en kapsamlı eğitime, tarihsel deneyimi keşfetmek ve içselleştirmek konusunda en büyük olanağa sahip olan (veya olmak zorunda olan) bir kesimi, topluma, tarihsel yolculuğunun her somut kavşağında elde edebileceği bu tür bir insani oryantasyon ve akıllıca rehberlik sağlamaktan tamamen alıkoymak gerekecektir. Önemli bir iktisatçının yakın geçmişte belirttiği gibi, eğer “*hiçbir olası kanaat, benimkinden daha çok ya da daha az önemli değildir*” ise, gerçekten, bilim adamlarının ve her türlü beyin işçisinin toplumun refahı için yapmak istediği ve yapabileceği katkı nedir? “*Toplumun belirleyeceği her türlü amacın gerçekleştirilmesi için «teknik bilgi, beceri ustalık»*” şeklindeki bir cevap, kesinlikle tatmin edici değildir. Çünkü, toplumun mucizelere göre

karar vermediği; herhangi bir dönemdeki toplumsal düzenin ideolojisine göre yönlendirildiği, kandırma, korkutma ve zorlama gücüne sahip çıkarlar tarafından başka bir seçim için kandırıldığı, korkutulduğu, zorlandığı bilinen bir gerçektir. Beyin işçilerinin, bu seçimlerin sonuçlarını etkilemeye çalışmaktan vazgeçmeleri, değer üretimi alanında bir boşluk bırakmaktan da öte bir durumdur. Çünkü bu vazgeçme, yaşamsal önemdeki bu alanı, şarlatanlara, üçkağıtçılara, niyetleri ve planları insanilikten başka her şey olanlara bırakmaktadır.

En tutarlı “etik tarafsızlık”çılardan bazılarının öne sürdüğü daha ileri bir iddiaya burada değinmekte yarar var. Bu çevreler, insancıl olmanın bir yararı olduğunu kabul etmenin, maddi ve mantıki zeminlerde asla mümkün olmayacağını, duraksayarak ve yüzleri kızararak da olsa zaman zaman ileri sürerler. Bazı insanların, çektikleri sıkıntılar başkalarının zenginlik, özgürlük ve mutluluk içinde yaşayabilmesini sağlarken niçin onların da hiç değilse aç kalmamaları gerekmektedir? İnsan, kendi özel çıkarlarını kollamakla yetinmek dururken, niçin kitleler için daha iyi yaşam istemelidir? Eğer bu tür üzüntüler kişisel rahatsızlık, huzursuzluk nedeni ise, “Hotantolar için süt” söylemi niçin bazı insanları kaygılandırmalıdır? Otuz yıl kadar önce bir toplantıda, bu sorular bana, (sonunda ünlü bir SS ve Gestapo ajanı olan) bir Nazi öğrenci lideri tarafından sorulmuştu; o gün aklıma gelebilen en iyi yanıt: “*insani sorunlarla ilgili anlamlı bir tartışma, ancak insanlar tarafından yürütülebilir; insanlarla ilgili sorunları hayvanlarla konuşmak zaman kaybıdır*” olmuştu; şimdi de böyle düşünüyorum.

Aydının uzlaşamayacağı nokta budur. Anlaşmazlıklar, tartışmalar ve sert mücadeleler kaçınılmazdır ve gerçekten sağlık için, kalkınma için, insanların mutluluğu için gerekli koşulların özelliklerinin ve nasıl gerçekleştirileceğinin araştırılıp bulunması için zorunludur. Ama hümanizme bağlılığın, insan gelişmesi için arayışın ilkeleri üzerinde ısrarın, bilimsel ya da mantıksal haklılık gerekçelerine ihtiyacı yoktur; bütün anlamlı aydın çabalarının aksiyomatik temeli, bir bireyin ne kendi kendisini entelektüel sayabileceği ne de öyle sayılabileceği bir kabulün söz konusu olmadığı bir aksiyomatik temeldir.

C. P. Snow'un eserleri, bu ayrılık noktasını son derece açık biçimde kabul ettiğine kuşku bırakmamaktadır, **aydınının sorumluluğunun, aslında, gerçeği söylemek yükümlülüğünden ibaret** olduğuna inandığı görülecektir (Burada, gerçeğin yalanlara tercih edilmesi gerektiği önermesi için görünür veya mantıklı bir neden olmadığını da kaydetmekte yarar vardır.) Aslında onun bilim adamlarına duyduğu hayranlığın baş nedeni, onların gerçeğe olan içten bağlılıklarıdır. Daha önce yaptığı bir göndermede de "*Bilim adamları orada ne olduğunu bulmak isterler. Bu arzu, bu merak yoksa, bilim de yoktur. Bütün faaliyetin itici gücü budur. Bilim adamını gerçeğe, her türlü abartmayla birlikte büyük bir saygı duymaya zorlar. Yani, orada ne olduğunu bulacaksınız, siz kendinizi veya başka birini aldatmamalısınız. Kendinize yalan söylememelisiniz. En kaba anlatımla, deneylerinizi uydurmamalısınız*" demektedir.

Ne var ki, bu uyarılar, aydının temel sorumluluklarına doğru uzun bir yol kat ederken, sorunun bütününe dikkate alma konusunda yetersiz kalmaktadır. Çünkü sorun sadece gerçeğin söylenip söylenmediği değil, aynı zamanda belirli bir durumda gerçeği neyin *oluşturduğu* kadar, *ne hakkında* olduğu ve *neyi sakladığıdır*. Doğal bilimler alanında bile bunlar önemli sorunlardır; bilim adamlarının enerjilerini ve yeteneklerini belirli yönlere kaydıran, araştırmalarının sonuçlarını bir başka yönde engelleyen veya sterilize eden etkin güçler vardır.

Hele toplumun yapısı ve dinamikleri ile ilgili sorunlar söz konusuysa, sorun daha da önem kazanır. Çünkü bir sosyal olay hakkındaki doğru bir açıklama, eğer gönderme yapılan olay, tamamlayıcı bir parçasını oluşturduğu sosyal bütünün dışına taşar veya içinde bulunduğu tarihi süreçten soyutlanırsa, bir yalana dönüşebilir, büyük olasılıkla dönüşecektir. Böylece, **gerçeğe** ait bu hakimiyet alanında, *statüko* savunucularının güçlü silahı haline gelen bu tür gerçeklerin izlenmesinde ve resmen açıklanmasında ısrar ederek, sık sık (ve muhtemelen tehlikesizce) sorun olmayan şeyler aranabilir ve bunlardan söz edilebilir. Buna karşılık, sorunun *ne olduğu* hakkında gerçeği söylemek, bütünlü ilgili gerçeği aramak, bütünün farklı parçalarının sosyal ve tarihsel nedenlerini ve karşılıklı ilişkilerini ortaya çıkarmak, "bilimsel olmayan" ve

“spekülatif” olarak kabul edilir, mesleki ayrımcılıkla, sosyal dışlama ve nihayet düpedüz göz korkutma ile cezalandırılır.

Gerçeği söyleme arzusu, bu nedenle, aydın olmanın koşullarından biridir. Diğer koşullar, cesaret, nereye kadar giderse gitsin akılcı sorgulamaları sürdürmeye hazırlıklı olmak, “*mevcut her şeyin acımasız eleştirisine, yani eleştirinin ne kendi sonuçlarından ne mevcut güçlerle çatışmasından çekinmemek anlamında acımasız olmaya*” (Marx) girişmektir. Dolayısıyla bir aydın, özünde bir *toplumsal eleştirmen*; daha iyi, daha insani ve daha akılcı bir toplumsal düzenin kurulmasını önleyen engellerin tanımlanması, çözümlenmesi ve bu yolla aşılmasına yardımcı olmaya çalışan bir insandır. Böylece toplumun vicdanı, tarihin herhangi belirli bir dönemindeki ilerici güçlerin sözcüsü haline gelir. Bunun doğal sonucu olarak da, statükonun korunmasına çalışan hakim sınıfça, bu sınıfın hizmetinde bulunan beyin işçilerince en iyi olasılıkla ütopyacı veya metafizikçi, en kötüsü de yıkıcı veya kışkırtıcı olmakla suçlanması, **baş belası, fitneci, bozguncu** olarak görülmesi kaçınılmazdır.

Bir egemen sınıf, değişime ne kadar karşı çıkarsa, üstünlük kurduğu toplumsal düzenin aslında insan özgürlüğü önünde bir engel olduğu da o oranda belirginleşir. Çünkü ideolojisini de, değişime karşı durduğu oranda hurafele-re, akıl dışılığa, aydın karşıtlığına kaptırmış olur.

Aynı şekilde, aydın için de kendisine yöneltilen sosyal baskıya karşı durmak, egemen ideolojinin kuşatmasından kurtulmak, beyin işçisinin rahata ve kazanca yenilmesine direnmek güçleşmektedir. Bu koşullarda, aydının işlevini vurgulamak ve bu işlev üzerinde ısrar etmek çok önemli bir sorun haline gelir. Çünkü bu koşullarda hem sorumluluk hem ayrıcalık olarak onun payına düşen, bütün insanlık tarihinin bize bıraktığı en değerli miras olan hümanizmi, akıl ve ilerleme geleneğini yok olmaktan kurtarmaktır.

Aydın olmayı, kahraman olmak gibi tanımladığım, insanlığın genel ilerlemesi uğruna kişilerden kendi bireysel refahlarına yönelik bütün tehlikelere göğüs germelerini ve bütün kazanılmış haklarını feda etmelerini beklemenin mantıksız olduğu söylenebilir. Bunu *talep etmenin* mantıksız olacağını kabul ediyorum. Ama talep eden ben değilim. Tarihten biliyoruz ki, birçok insan,

yine tarihin en karanlık dönemlerinde ve en zorlu koşullarında özel, bencil çıkarlarını aşabilmiş ve bir bütün olarak toplumun çıkarlarına bağlayabilmişlerdir. Bugün için ümit edilebilen, ülkemizin de, hakim çıkarların bütün şiddetine ve bilinmeziliğinin, bilgisizlik yandaşlığının, insanlık dışılığın bütün saldırılarına karşı aydın namusunu savunacak insanların “kota”sını oluşturacağıdır.